

## Nr 538

Av herr **Birke m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.*

När guldmyntfoten övergavs i början av 1930-talet raserades i huvudsak ett internationellt penningssystem, som med avbrott för första världskriget och åren närmast därefter under mer än ett halvsekel varit en mäktig faktor i den ekonomiska utvecklingens tjänst. Det var ett medel att övervinna den historiskt framvuxna nationella splittringen i Europa och tillika en hävstång i strävandena att höja levnadsstandarden. 1930-talet kom också att utmärkas av en våldsamt krympning av världshandelns omfång. Under händelseförloppet tryck gjordes även — inte helt utan framgång — redan under mellankrigstiden upprepade försök att återuppbygga ett internationellt penningssystem. Efter andra världskriget har ansträngningarna i denna riktning givits än större eftertryck i den fria världens internationella samarbete. Vissa praktiska resultat har också nåtts. Här må blott erinras om syftet med den internationella valutafonden. Gemensamt för alla dessa försök är, att guld betraktas som bas i systemet. Föreställningen att guldstandarden skulle ha spelat ut sin roll eller rentav vara död är uppenbarligen ej realistisk. Penningssystemet i en rad länder bland dem Förenta staterna, Belgien och Schweiz bygger såväl formellt som i praktiken på guldstandard.

De trots inträffade uppskov allt aktuellare strävandena att skapa en mera allmän valutakonvertibilitet bör ses som ett led i försöken att förverkliga det uppställda målet, ett internationellt penningssystem. I första hand har konvertibiliteten inriktats på löpande transaktioner, men syftet måste självfallet vara att utsträcka den även till kapitaltransfereringar. Som ett resultat av det internationella samarbetet under efterkrigstiden bl. a. på penningväsendets område har den internationella handelns och varuutbytets omfång kunnat betydligt mer än fördubblas sedan 1930-talet.

Man har i dag knappast anledning att tro på en ändring i den hittillsvarande ekonomiska politiken med dess målsättning — vidgad världshandel — eller på att någon skulle vara beredd att ge upp det medel här för som ett internationellt penningssystem är och förblir. Sverige kan då svårligen ställa sig utanför dessa ansträngningar. Vi har redan anslutit oss till valutafonden, det allmänna tullavtalet och det europeiska ekono-

miska samarbetet. Ett svenskt accepterande av en internationellt godtagan standard för reglering av betalningar mellan länderna är ofrånkomligt. Vår anslutning till ett på denna standard uppbyggt internationellt penningssystem, när tiden är mogen härför, är helt i linje med våra traditioner. Den kan endast gagna svensk ekonomi med dess starka beroende av handel och varuutbyte främst med de länder, som strävar till en internationell guldstandard. 1930-talets isolationism i det största och viktigaste ekonomiska området i väster, Förenta staterna, har efterträtts av en påtaglig benägenhet för internationellt samarbete. Den expanderande teknikens krav, arbetsfördelningens växande fördelar, den påtagliga knappheten på väsentliga råvaror och inte minst den fulla sysselsättningen markerar nödvändigheten av intimt samarbete för utveckling av världens resurser. Den moderna industriella arbetsledningen och investeringarnas kapitalintensitet med dess krav på företagsmässig långtidsplanering fordrar en tillförlitlig och allmänt godkänd internationell valuta. Det måste vara till förfång för vårt land, om vi inför sådana utvecklingstendenser skulle välja den ekonomiska isolationismens väg.

Den i sinom tid ofrånkomliga anslutningen av vårt eget penningväsen till ett på den internationella standarden byggt penningssystem förutsätter, dels att problemställningen i tid fixeras, dels att densamma systematiskt och i tid förberedes på det interna planet. Framför allt måste överskott skapas i betalningarna med utlandet, så att valutareserven kan nå en i förhållande till utrikeshandeln bättre avpassad storlek än den för närvarande har. Det torde härför vara erforderligt att i högre grad än hittills anpassa penningpolitiken och den ekonomiska politiken i övrigt efter denna målsättning. I ett sådant läge får riksbanken som förvaltare av den centrala guld- och valutareserven en växande betydelse genom sina beslut och åtgärder till hävdande av dessa tillgångar och till reglering av den inhemska penningtillgången i vidsträckt bemärkelse. Det kan för dagen icke med säkerhet bedömas, i vilken utsträckning en politik av ökad samordning av den inhemska penningtillgången med förändringar i valutautvecklingen kan leda till en fastare bindning av kronan till guld. Kronans ställning till guld, den internationella standarden, måste dock ständigt vara med i bilden.

Mot slutet av fjolåret har de sakkunniga för utredning av riksbankens sedelutgivningsrätt på längre sikt avgivit sitt utlåtande, vari bl. a. föreslås upphävande av riksbankens skyldighet att inlösa sina sedlar med guld och avskaffande av varje spärr för sedelutgivningen. De sakkunnigas förslag är för närvarande föremål för remissbehandling. Av vad som hittills framkommit av denna kan den slutsatsen dragas, att ytterligare utredningar och överväganden är behövliga, innan ställning kan tagas

till hela frågan om det inhemska penningväsendets organisation. En översyn av riksbankslagen har redan igångsatts inom bankofullmäktige, och i remissyttrandena har frågan om riksbankens ställning och bankofullmäktiges sammansättning tagits upp till diskussion. Även andra problem i detta sammanhang torde behöva utredas.

Under den kortare eller längre övergångstid till konvertibilitet och ett internationellt penningssystem, som ännu står till buds, är det vid sidan av de allmänt ekonomiskt politiska främst två uppgifter som statsmakterna måste beakta. Dels måste erforderliga utredningar om det svenska penningväsendets lagliga grund och organisation verkställas, dels måste de provisoriska anordningarna i fråga om sedelutgivningens reglerande m. m. under mellantiden givas en sådan utformning, att anslutningen till det internationella systemet underlättas, när den aktualiseras. Bland annat torde frågan om riksbankens ställning och uppbyggnad böra utredas ytterligare med sikte på att stärka dess i grundlagen framhävda oberoende. Med hänsyn till betydelsen och arten av de avgöranden bankofullmäktige har att fatta kan det ifrågasättas, om inte sakkunskap i ekonomiska och finansiella frågor från det enskilda näringslivet borde tillföras fullmäktige, som numera framför allt utses efter partipolitiska grunder. Eventuellt skulle det kunna vara lämpligt att inrätta ett bankråd med rådgivande befogenheter bestående av representanter för finansiella, agrikulturella, industriella och kommersiella intressen. Ett dylikt bankråd skulle i så fall helt eller delvis kunna välja nyssnämnda opolitiska bankofullmäktige. Detta spörsmål synes böra närmare utredas. Vad som konstitutionellt framför allt inskräpes i gällande lagstiftning är centralbankens oberoende i förhållande till Kungl. Maj:t. Detta är historiskt betingat men löser icke det problem, som efter de senaste årtiondenas politiska och ekonomiska utveckling framstår som det väsentliga — centralbankens handlingsfrihet i förhållande till den politiska makten som sådan. Ur allmänt medborgerlig synpunkt måste nu med en självständig riksbank menas en riksbank, som fungerar efter klara lagbud, och som i sin funktion varken är beroende av regering eller riksdag, en självständig väktare av penningvärdet. Att självständighet hos centralbanken icke utesluter samverkan mellan banken och statsmakterna i syfte att vidmakthålla en hög och jämn sysselsättning och ett fast penningvärde visar erfarenheten från länder, där centralbankens självständighet är starkt markerad.

Det är vidare uppenbart, att den nuvarande myntlagen är i starkt behov av översyn. De sakkunniga för utredning av riksbankens sedelutgivningsrätt har icke ansett det falla inom ramen för sitt uppdrag att framlägga förslag därvidlag. De har emellertid understrukit angelägenheten

av att lagen revideras, efter det att grundlagen ändrats i enlighet med deras förslag. Det kan dock icke vara tillrådligt att vidtaga så ingripande åtgärder i det finansiella systemet som att ändra grundlagen. Innan varje kännedom vunnits om myntlagens framtida innehåll. Denna lag är ju en integrerande del av vår penningförfattning. Grundlagen, myntlagen och riksbankslagen utgör tillsammans hörnpelare i penningväsendet, och de bör följaktligen utredas i ett sammanhang och först därefter i mån av behov ändras.

Såväl med hänsyn till här ifrågasatta ytterligare utredningar som till osäkerheten i fråga om tidpunkt för övergången till konvertibilitet och det internationella penningssystemet bör riksbankens sedelutgivningsrätt regleras genom fortsatt provisorium. Därutöver måste emellertid också från riksdagens sida prövas, vad som under provisorietiden måste göras, på det att en säkerligen kommande mera definitiv reglering av vårt penningssystem som ett led i en internationell reglering ej försvåras eller omöjliggöres. Det måste emellertid konstateras, att strävanden i den riktningen i nuvarande läge direkt motverkas av den stigande sedelutgivningen till följd av riksbankskrediterna till staten.

Det är en vitt spridd uppfattning, att riksbankens med slutligt stöd av sedelutgivningen finansierade, bestående krediter till staten icke låter sig förenas med en sund ekonomisk politik eller med de väsentliga uppgifter en centralbank har.

När riksdagen maximerade sedelutgivningsrätten, ville den tillika bibehålla sin kontroll över riksbankens penning- och kreditskapande verksamhet. Det förhållandet, att riksbanken inte mindre än åtta gånger sedan år 1948 nödgats begära höjning av det s. k. sedeltaket, aktualiserar frågan, om inte via lagstiftningen utvägar bör sökas att öka kontrollen över de tillgångar riksbanken får lägga som täckning för sedelstocken. Riksdagen maximerar den viktigaste delen av riksbankens skuldsättning och har ansvaret för denna men har i praktiken inget inflytande på sammansättningen av bankens tillgångar. Att dessa i så hög grad som fallet är består av statspapper måste betecknas som högst otillfredsställande. Ett effektivare motstånd än hittills måste resas mot ytterligare bestående ökning av kreditgivningen till staten.

Med hänsyn till att det nu närmast är fråga om att finna provisoriska lösningar för den förutsedda övergångstiden, kan det emellertid vara till fyllest med ett bestämt uttalande från riksdagens sida i fråga om denna kreditgivning. Ett dylikt uttalande skulle dock för att få avsedd effekt behöva ges en precis innebörd och bära — om än icke formellt — betraktas som ett komplement till maximibestämmelsen för sedelutgivningen. Olika möjligheter står till buds att reglera omfattningen och

arten av krediterna till staten. Många andra länder har till exempel föreskrifter om ett maximibelopp för statens upplåning i centralbanken. Även i vårt land skulle en sådan bestämmelse kunna tänkas. Ett uttalande från riksdagens sida i denna riktning bör i så fall anknytas till de s. k. täckningsbestämmelserna för sedelomloppet. Riksbanken får ju för närvarande utge sedlar mot täckning av i huvudsak tre grupper av tillgångar, nämligen 1) guld och valutor, 2) skattkamarväxlar och obligationer och 3) rediskontering m. m. Den kvot av sedelomloppet, som får täckas av skattkamarväxlar och obligationer, såsom denna tillgångspost definieras enligt riksbankslagen, kan riksdagen till exempel ange till två tredjedelar av den maximerade sedelutgivningen. Naturligtvis kan varje norm med detta syfte kringgås mer eller mindre öppet. Detta kan vara ett skäl att icke skriva in bestämmelser av sådan art i en lag, däremot icke mot en bestämd meningsyttring. Vad det främst gäller är att ge centralbanken kraft till motstånd, att ge den ryggestöd i dess självklara strävanden efter en självständig centralbankspolitik, som fyller sin avgörande uppgift i en penningvärdebevarande stabiliseringspolitik. Under alla förhållanden bör strävan gå ut på att bringa ned upplåningen i riksbanken, men i nuvarande läge och med tanke på provisoriekaraktären skulle en maximikvot av nyssnämnd storleksordning dock kunna vara ett stöd i förberedelserna för en svensk anslutning till det internationella penningssystem, vars förverkligande målmedvetet eftersträvas utomlands.

Under återopande av vad ovan anförts hemställas,

att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 117,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande riksbankens ställning och organisation, bankofullmäktiges sammansättning och eventuellt inrättande av ett bankråd ävensom utredning och förslag till ändrad lydelse av myntlagen, samt

att riksdagen måtte uttala, att sedelomloppet icke till mer än högst två tredjedelar av maximibeloppet för sedelutgivningen bör vara täckt av skattkamarväxlar och obligationer.

Stockholm den 4 april 1956

*E. Birke*

*K. G. Ewerlöf*

*Ebon Andersson*

*Carl Eskilsson*

*Erik Hagberg*

*Axel Mannerskantz*

*Gustaf Velander*